

Delrapport: Alla barn och unga ska ges förutsättningar att växa

Arbetsgrupp:

Ordförande: Ali Reza Yakhdani

Margot Olsson, Sedat Arif, Sanna Axelsson

Sekreterare: Oscar Rauer

Ansats och tillvägagångssätt

Barns och ungas uppväxtvillkor är ett vittfamnande ämne och gruppen har varit tvungen att tidigt i arbetet göra vissa avgränsningar. En är att vi med barn och unga i den här rapporten avser personer till och med 21 år. Det är den ålder då föräldrarnas försörjningsansvar som allra senast upphör och den absoluta majoriteten unga hunnit genom gymnasiet. Gruppen har också medvetet valt att inte beröra frågor kopplade till nattliv, Malmö som studentstad eller ungas särskilda villkor på bostads- respektive arbetsmarknaden. Bakgrunden här är i första hand att dessa ämnen lyfts av andra arbetsgrupper i projektet.

Under sitt arbete har gruppen arrangerat flera samtal med yrkesverksamma i såväl offentliga som ideella verksamheter som möter barn och unga, men även forskare och andra insatta. Gruppen har också hämtat inspel från bland annat olika socialdemokratiska föreningar och klubbar i Malmö samt den socialdemokratiska gruppen i Malmö stads förskolenämnd. En mängd rapporter, forskningsöversikter och offentlig statistik ligger till grund för de mer faktamässiga delarna av rapporten.

Med ”skola” avses i texten samtliga skolformer från förskola till gymnasieskola, inklusive anpassad grund- respektive gymnasieskola, om inget annat anges eller tydligt framgår av sammanhanget.

Inledning: Om barns och ungas ojämlika uppväxtvillkor i Malmö

Föräldrarnas sociala och ekonomiska situation är avgörande för barns uppväxtvillkor. Det kan inte nog understrykas att den stora andel barn i Malmö som tvingas växa upp i fattigdom och trångboddhet, i första hand gör det eftersom en eller båda deras föräldrar saknar arbete. I andra hand beror det i många fall på låga löner och/eller ofrivilligt deltidsarbete. Även ensamförsörjande föräldrar, särskilt ensamstående mammor, tillhör de grupper som fått det allt svårare ekonomiskt. Den ekonomiska ojämlikhetens konsekvenser visar sig i psykisk och fysisk ohälsa, minskat deltagande i samhällslivet och ökad risk för sociala problem, våld och missbruk.

Den ekonomiska ojämlikheten visar sig också i boendet. Föräldrar med låg inkomst kan sällan köpa en bostad om de inte har anhöriga som hjälper till. De har ofta svårt att finna en lägenhet till rimligt pris. Många hyresvärdar kräver fast inkomst och familjer med försörjningsstöd har mycket begränsade valmöjligheter. De senaste årens inflation har urholkat många familjeekonomi ytterligare och allt fler har problem med att betala sin hyra och i förekommande fall räntor och amorteringar. Att förlora sin bostad och behöva bo tillfälligt kan vara mycket påfrestande för de vuxna men också traumatiserande för barnen. Det kan påverka deras skolarbete och möjlighet till fritidsaktiviteter och umgänge med andra barn.

Ojämlikhetens geografi

För den som känner Malmö väl är det knappast svårt att intuitivt gissa i vilka av stadens områden som barns och ungas uppväxtvillkor är bättre och sämre. Ofta kommer den gissningen säkert att stämma ganska bra. Men idag har vi också allt bättre statistiskt kunskap om hur ojämlikheten fördelar sig i Malmö. Den stora mängd data som finns tillgänglig möjliggör bättre analyser av hur barns och ungas uppväxtvillkor skiljer sig åt beroende på sådant som klass, kön, födelseland eller funktionsnedläggning – enskilt eller i kombinationer med varandra. Det ger i sin tur underlag för bättre beslut om vilka insatser som behöver prioriteras och var.

Samtidigt är en stark, generell välfärd den bästa jämlikhetsskapande kraft vi känner till. Det kan visst finnas behov av specifika, skräddarsydda insatser i vissa delar av staden eller bland vissa grupper av unga. Men i grunden handlar det om att samhället ska vara starkt och närvarande i hela Malmö. Att föräldrar i hela Malmö har ett jobb och en bostad och rustas så att *de* kan vara klippan och den trygga famnen i ett barns liv – aldrig tvärt om. Att välfärdens personal ges förutsättningar att se och stötta varje unge. På lång sikt måste detta vara Socialdemokraternas svar.

Arvet efter Malmökommissionen

2013 var Kommission för ett socialt hållbart Malmö, eller Malmökommissionen, ett banbrytande initiativ från Malmö stads socialdemokratiska styre. Även om Malmökommissionens uppdrag handlade om att föreslå åtgärder för en jämlik hälsa bland befolkningen i stort, fanns ett tydligt fokus på barns och ungas villkor. Inte minst eftersom ojämlikheter i hälsoutfall grundläggs tidigt i livet.

Ett drygt decennium senare syns tydliga spår av kommissionens två övergripande rekommendationer – att etablera en social investeringspolitik som kan utjämna skillnader i levnadsvillkor, samt att förändra processerna genom att skapa kunskapsallianser och demokratiserad styrning – överallt staden. Men dess etos och imperativ behöver ständigt återuppväckas.

En av Malmökommissionens största styrkor var dess arbetssätt och den förankring och legitimitet det skapade. Personer med praktisk kunskap och erfarenhet av att arbeta med frågorna fick komma till tals, vare sig det handlade om välfärdsarbetare eller företrädare från civilsamhället. Deras perspektiv fick möta och kompletteras av den akademiska kunskapen. Detta skapade ett gemensamt sätt att prata om och rama in problemen, vilket i sin tur gjort det lättare att genomföra vissa av de komplexa förändringar som behövde till. Att lyssna på och bättre ta tillvara den djupa kunskap om barns och ungas uppväxtvillkor som finns i staden är helt avgörande. Både för att identifiera rätt insatser och för att dessa ska vinna den legitimitet som krävs för att implementering och praktiskt genomslag.

Demokratins möjligheter och politikens företrädare

Det är socialdemokratins uppgift som politisk rörelse att ingjuta hopp och framtidstro. Historiskt har det varit en av våra största styrkor. Idag finns oroande tendenser mot att barn och unga tvärtom förlorar tron på att samhället, genom demokratiska beslut, kan förändras till det bättre. De unga som träder in i vuxenvärlden idag har levt sina hela liv i ett Sverige där ökande klyftor, segregation och en välfärd på svältkur blivit det normala. De kan knappast lastas för att tvivla på politikens förmåga att skapa en bättre framtid.

Det är bara genom praktisk handling och reformarbete det tvivlet kan skingras och ungas tilltro återvinnas. Detta är en av våra viktigaste, och svåraste, utmaningar som politiskt parti under de närmaste 20 åren. Alla Malmös barn och unga måste inges samma känsla av sammanhang och delaktighet. Alla måste få känna att Malmö kan förändras till det bättre – och att deras handlande gör skillnad.

Barns och ungas hälsa

Barns och ungas hälsa är generellt god i Sverige. För det kan vi tacka inte minst en väl utbyggd förebyggande hälsovård, med allmän mödravård och barnhälsovård som i princip hela befolkningen tar del av. Flera lokala, regionala och nationella uppföljningar larmar dock

om att utvecklingen i många hänseenden verkar gå åt fel håll. Inte minst handlar det om en växande psykisk ohälsa, ökande övervikt och stillasittande, och destruktivt användande av sociala medier, spel och andra delar av det som kan kallas det digitala livet.

Det finns starka könsmissiga skillnader i barns och ungas hälsa och dessa förstärks med åldern. I 11-årsåldern skattar pojkar och flickor sin hälsa som ungefär lika bra. Därefter sjunker flickornas skattade hälsa snabbt och är vid 15 års ålder hälften av pojkarnas.

Transpersoner mår överlag sämre än jämnåriga cis-personer (personer som identifierar sig som sitt biologiska kön); man skattar sin hälsa lägre, lider oftare av självskadebeteende, har sämre levnadsvanor, känner mer ensamhet och har en sämre relation till den egna familjen. Unga transpersoner utsätts oftare för brott och mobbning och känner sig mindre trygga, såväl i skolan som på fritiden.

Psykisk ohälsa

De flesta forskare, myndigheter och civilsamhällesorganisationer är överens om att psykisk ohälsa är ett stort och växande problem bland unga, i synnerhet hos flickor.

Enligt Malmö stads CTC-enkät, som besvaras av samtliga elever på högstadiet och årskurs 1–2 på gymnasiet på stadens kommunala skolor, är psykisk ohälsa ett utbreddt problem i Malmö som drabbar så mycket som 56 procent av flickorna och 33 procent av pojkarna.

Antalet sökande till barn- och ungdomspsykiatri (BUP) i Skåne ökade med 14 procent under perioden 2017–2021. I yngre år dominerar pojkar i kontakterna med BUP och problemen kan ofta kopplas till ADHD eller autismspektrumtillstånd (AST). Efter 13 år ålder är det istället flickor som står för de flesta kontakterna och besvären är då oftast depressions- och ångestrelaterade.

Samtidigt som fler barn och unga söker och får vård via BUP, växer gruppen som upplever mer eller mindre allvarliga besvär men inte uppsöker vården. Stress, ångest, nedstämdhet och sömnsvårigheter drabbar allt fler. Bland skånska flickor är det 20 procent i årskurs 6 och 40 procent på gymnasiet som ofta upplever stress i sin vardag. För pojkarnas del är andelen ungefär hälften så stor. Den skolrelaterade stressen har ökat kraftigt, även den mest bland flickor.

Idag brister resurserna inom barnpsykiatri och mellanvården. På kort sikt behövs stora resursförstärkningar för att möta behoven och den växande ohälsan. På längre sikt måste målet vara att förebygga problemen genom att tidigt, samordnat stöd finns snabbt tillgängligt inom skolan, socialtjänsten och på ungdomsmottagningar. Allt för att undvika att barn utvecklar en ohälsa som riskerar att påverka dem även senare i livet. Detta inbegriper stöd till föräldrar för de ska kunna hjälpa sina barn.

Det digitala livet

Barn och unga lever idag stora delar av sina liv digitalt, inte minst genom sociala medier och spel. Vissa sociala medier används i princip uteslutande av unga. Det innebär att de i någon mån kan sägas leva ett eget digitalt liv som skiljer sig från vuxnas, både i termer av medier och användning. Samtidigt sker utvecklingen av digitala plattformar, spel och sociala medier med en hastighet som gör det svårt för forskningen att hänga med. Otillräcklig kunskap gör i sin tur det svårt för såväl myndigheter som vuxenvärlden i stort att ge vägledning kring vad som ska anses vara ett tryggt och hälsosamt användande.

Unga med mycket hög eller mycket låg användning av sociala medier rapporterar lägre välbefinnande än de med mer måttlig användning. Enligt Folkhälsomyndigheten har många svenska skolelever det man betecknar som en intensiv användning. Endast en liten andel har ett användningsmönster som kan beskrivas som problematiskt eller beroendeliknande, något som i sin tur kopplats till psykisk ohälsa. I Malmö rör det sig om ungefär 10 procent av de unga på högstadiet och gymnasiet. Problemet är vanligare bland flickor och bland barn utan någon förvärvsarbetande förälder. Fyra av tio elever i årskurs sex uppgav 2021 vidare att de spelade dator-, mobil- eller tv-spel mer än tre timmar per dag, en fördubbling på fem år. Ökningen var störst bland flickor.

Övervikt, fetma och fysisk aktivitet

Det finns starka samband mellan låg fysisk aktivitet och psykisk ohälsa. Andelen barn och unga som når upp till myndigheternas rekommendationer om daglig fysisk aktivitet är högst bland de yngsta barnen och sjunker med åldern. Samtidigt som så få som en av tio flickor på gymnasiet rör på sig tillräckligt, ökar andelen barn och unga som uppger att de tränar minst fyra gånger i veckan. Att den spontana, vardagliga rörelsen minskar samtidigt som betydelsen av organiserade aktiviteter ökar är oroande, givet de klass- och könsmässiga ojämlikheter vi känner till om deltagandet i de senare (se nedan). Dessa nationella trender återspeglas i lokala data. Andelen gymnasieelever i årskurs två i Malmö som rör sig minst 60 minuter per dag har sjunkit sedan 2012, vilket framför allt beror på minskad fysisk aktivitet bland flickor. Andelen unga som går eller cyklar till skolan dagligen minskar, liksom gruppen som går eller cyklar till fritidsaktiviteter minst en gång i veckan.

Övervikt bland 11-, 13- och 15-åringar fördubblades under 1990–2020. Under samma period blev andelen flickor med fetma tre gånger fler och andelen pojkar femdubblades. Även om dessa ökningarna är dramatiska, måste man hålla i minnet att de sker från mycket låga nivåer. Andelen 11-åriga pojkar med övervikt eller fetma 2021/22 var 16 procent och andelen flickor 12 procent.

Idag lever barn och unga i fysisk och social miljö som på olika sätt kan sägas främja stillasittande. Utvecklingen av det digitala livet (se ovan) är en bov i dramat, men även hur vi bygger och bygger om vår stad har stor betydelse för ungas möjligheter till spontan rörelse och lek.

Trygghet och våld

De flesta barn och unga i Malmö har en trygg hemmiljö med goda relationer till föräldrar och andra anhöriga. De allra flesta har också ett socialt sammanhang utanför familjen i form av vänner att umgås med under och efter skoltid. Trots det är antalet barn och unga som riskerar att utsättas för våld av en närstående vuxen eller någon annan i sin omgivning fortfarande stort. Under 2023 gjordes 1 430 polisanmälningar om misshandel mot barn under 18 år. I en övervägande del av fallen var det någon som barnet var bekant med som var misstänkt.

Ett fenomen som uppmärksammats allt mer under de senaste åren är våld i ungas parrelationer. Enligt en nationell studie har mer än hälften av alla unga tjejer som haft en parrelation erfarenhet av någon typ av våld. Det handlar om såväl fysiskt som sexuellt våld men också om psykiskt våld i form av kontroll – inte minst via nätet och sociala plattformar. Medan flickor och unga kvinnor är särskilt överrepresenterade som offer för sexuellt våld, trakasserier och partnervåld, är pojkar och unga män utsatta för misshandel och rån i större

utsträckning. Både flickor och pojkar begränsas av hedersförtryck, men kontrollen av och förväntningarna på flickorna får ofta allvarligast konsekvenser.

Idag lever många barn och unga i Malmö i miljöer där de riskerar att dras in i gängkriminalitet. Det grova våldet har under lång tid rört sig allt längre ner i åldrarna. Ofta är det barn som redan har en tuff tillvaro som gängen vänder sig till. Unga som har sämre motståndskraft och även lägre tilltro till sina egna möjligheter att få ett bra liv och därför attraheras av gängens ”erbjudanden”.

Ur ett kommunalt perspektiv handlar arbetet för en tryggare stad om förebyggande insatser – hela vägen från den generella nivån, riktad till alla, via gruppnivån och vidare ner till insatser riktade till enskilda individer och familjer. Malmö stad har lång erfarenhet av den typen av arbete. Många insatser har prövats i projektform för att sedan permanentas i ordinarie verksamhet.

Det är inte alltid de förebyggande insatserna är tillräckliga. Då måste kommunen kunna erbjuda insatser som kompletterar och vid behov kompenserar för de svårigheter som enskilda och familjer kan ha. I vissa fall behövs även mer ingripande insatser som omhändertaganden för att skydda barnet från att skadas eller skada sig själv eller andra. Dessa insatser behöver hålla en hög kvalitet och bidra till att den unga får adekvat behandling och stöd. Om den unge begått ett allvarligt brott kan någon form av inlåsning vara nödvändig, men det måste vara åldersadekvat och kompletteras med stödinsatser som också vid behov fortsätter efter utskrivning. Det kan exempelvis handla om avhoppprogram, där staten bör ta ett ökat ansvar. I det korta perspektivet kan en utbyggnad av olika verksamheter vara nödvändig. Men att som den nuvarande högerregering planera för en tredubbling av fängelseplatserna kan aldrig vara socialdemokratins vision för ett bättre och starkare samhälle. Vår vision måste fokusera på insatser för att minska brottslighetens orsaker och öka alla ungas välmående och trygghet.

Barn som anhöriga

Barn påverkas även av om en förälder lider av någon sjukdom, lever med våld eller allvarliga konflikter i hemmet eller på annat sätt har en pressad situation. Redan som spädbarn känner barnen av stämningen i hemmet och försöker utifrån sina förutsättningar hantera livet. Barnen tror lätt att det som händer är deras fel. I hälso- och sjukvårdslagen (HSL) finns reglerat att barn som är anhöriga har rätt till information, men detta följs inte alltid. Det går att underlätta även för små barn att navigera och förhålla sig till en svår familjesituation genom att ge dem åldersanpassad information och verktyg. Det är politikens ansvar att följa upp att barnrättsperspektivet upprätthålls och att alla barn får det stöd de har rätt till.

Skola

Förskola och vikten av tidiga insatser

Barn som gått i förskola har bättre kognitiva och språkliga färdigheter och klarar sig bättre i grundskolan. Fler som gått i förskola fullföljer sina gymnasiestudier. De utbildar sig längre och har högre sysselsättning och högre lön i vuxen ålder. Allra mest gynnas barn till föräldrar med lägre utbildning och inkomst. Med tanke på allt vi vet om förskolans positiva, jämlikhetsskapande effekter, är det ett stort problem att deltagandet fortsätter vara lägre bland de barn som skulle ha störst nytta av att gå där.

En av Malmökommissionens rekommendationer var därför att kartlägga och följa upp de barn som inte tog del av förskolans verksamhet. Sedan dess har kommunen testat, utvärderat och byggt vidare på ett antal olika metoder för att nå fler barn: allt från flerspråkiga lotsar på öppna förskolor och familjecentraler, till uppsökande arbete med lådcykel i områden där det antingen saknas en ordinarie öppen förskoleverksamhet eller där inskrivningsgraden i förskolan är lägre, och besök på boenden för hemlösa barnfamiljer och Migrationsverkets boende. En viktig nyckel har varit samverkan med idéburen sektor, bildningsförbund och andra aktörer. Med sitt breda kontaktnät når de ut på ett sätt som den kommunala förvaltningen kan ha svårt att lyckas med. Det uppsökande arbetet har gett goda resultat och är numera en obligatorisk uppgift för alla kommuner.

Samtidigt kan målet inte bara vara att fler barn ska skrivas in. Idag har barn till föräldralediga bara rätt till 15 timmar förskola per vecka. Kartläggningar över vistelsetid visar också på stora skillnader mellan Malmös områden. På förskolan med kortast vistelsetid 2023 var barnen där i snitt 6,1 timmar per dag. På förskolan med högst vistelsetid var barnen på plats i snitt 7,7 timmar per dag. Förskolor där barnen har förhållandevis kort genomsnittlig vistelsetid har högre strukturersättning, det vill säga ligger i socioekonomiskt eftersatta områden.

Ett barn som bara är på förskolan någon enstaka dag i veckan, eller några timmar under förmiddagen, kan aldrig få den kontinuitet som krävs för att knyta an till personalen, känna trygghet och utvecklas. En förutsättning för att förskolan ska ha alla de positiva effekter som beskrivits ovan, är att även barn vars föräldrar är föräldralediga eller arbetslösa befinner sig i och tar del av verksamheten i ungefär samma utsträckning varje dag.

Malmös familjecentraler är en omistlig arena för att nå barn och familjer i behov av stöd. Genom samlokalisering med BVC når såväl socialtjänsten som öppna förskolan ut mångdubbelt bredare och trösklarna sänks. Här kan man t.ex. erbjuda föräldraskapsstöd – dels till alla föräldrar oberoende av problem eller risk, dels särskilda riskgrupper eller specifika familjer med kända problem. Det handlar om att ge föräldrar kunskap, råd och vägledning kring barns rättigheter, hälsa och utveckling och att stärka föräldrarnas relation till varandra eller det sociala nätverket runt familjen.

Eleven som kund och utbildning som vara

Det är de strukturella förutsättningarna – hur svensk skola styrs, organiseras och finansieras – som sätter ramarna för verksamheten. Dessa förutsättningar påverkar allt i skolan, från möjligheterna att bryta skolsegregationen till personalens villkor och arbetsmiljö, vilka pedagogiska metoder som förordas, klassernas och barngruppernas storlek och tillgången till särskilt stöd.

Därför måste varje kritik av tillståndet i skolväsendet ta sin utgångspunkt det faktum att svensk skola i över tre decennier i allt högre grad kommit att styras som en marknad. Grundtanken var att genom konkurrens om elever och marknadsandelar sporra skolor, kommunala som fristående, till högre kvalitet. Facit blev något helt annat.

När skolan styrs enligt marknadsprinciper reduceras elever och föräldrar till kunder. Lärarrollen devalveras och allt mer tid måste läggas på administration och kontroll. Skolvalet och den fria etableringsrätten för fristående skolor driver på segregationen och dränerar den kommunala skolan på resurser. Att betyg kommit att fungera som ett konkurrensmedel skolor emellan leder, i kombination med dagens målrelaterade betygssystem, till en grasserande

betygsinflation där de fristående skolorna utmärker sig särskilt med sin frikostighet. Varje år leder systemet till att skattepengar motsvarande hundratals lärartjänster – bara i Malmö – hamnar i skolkoncernernas ägares fickor istället för i klassrummen.

Dessa brister kommer att kvarstå så länge det grundläggande problemet finns där: att skolväsendet ses som en marknad och utbildning som en vara, snarare än en demokratisk rättighet och en murbräcka mot klassamhället. Därför kommer det heller aldrig att räcka med fler regleringar, ökad tillsyn och kontroller. Ur ett socialdemokratiskt perspektiv är denna grundkritik av kapitalismens och marknadens mekanismer knappast ny. Men den behöver återuppväckas.

Den ojämlika skolan i Malmö

De kommunala för- och grundskolorna i Malmö har tagit stora kliv i rätt riktning sedan omorganiseringen till facknämnder 2013. Likvärdigheten har stärkts genom starka centrala stödfunktioner, samtidigt som en allt större andel av resurserna går till undervisningskostnader i verksamheterna. Andelen barn som går i förskola har ökat och skillnaderna mellan olika delar av staden minskat. De kontinuerligt förbättrade betygsresultaten syns allra tydligast på skolorna i socioekonomiskt utsatta områden.

Samtidigt går 13 procent av 2–5-åringarna på Rosengård inte i förskola, men bara 4 procent av deras jämnåriga i Husie. Även om personaltätheten är högre och barngrupperna mindre i Malmös socioekonomiskt svaga områden, är förskollärartätheten lägre där den pedagogiska kompetensen behövs som mest.

I de rikare delarna av Malmö finns flera skolor där över 80 procent av vårdnadshavarna har eftergymnasial utbildning; i de tio skolorna med sämst förutsättningar är samma siffra omkring 30 procent. Även om skillnaderna mellan skolor och elevgrupper minskat, skiljer det över 30 procentenheter i gymnasiebehörighet mellan den mest högpresterande femtedelen av Malmös kommunala grundskolor och femtedelen med lägst betyg. Bland de elever som inte lyckas bli behöriga till något av de nationella programmen på gymnasiet utan hänvisas till ett introduktionsprogram, är det bara omkring en tredjedel som lyckas slutföra sina gymnasiestudier inom fyra år med antingen examen eller studiebevis.

Dessa siffror berättar framför allt att svensk skola blivit allt mer segregerad. Flera av de grundskolor som överträffar sina prognosticerade betygsresultat (där hänsyn tas till elevernas bakgrund och hemförhållanden) allra mest är de i socioekonomiskt utsatta områden. Huvudorsaken till den ökade skolsegregationen är i sin tur ett segregerat boende. För att bryta denna krävs ett fortsatt och intensifierat arbete med stadsplanering för att bygga Malmö helt och mer blandat. Men en stor del av skolsegregationen beror på förändringar i skolväsendet, i synnerhet det fria skolvalet och friskolornas fria etableringsrätt.

Utslagningsskolan

Idag är Sverige det land i EU som underkänner flest elever i grundskolan, trots att vi inte har en större andel lågpresterande elever enligt de internationella kunskapsmätningarna. Det är naturligtvis helt orimligt. Grundskolans betygssystem brottas med flera brister och är för närvarande under utredning. En av de allra viktigaste sakerna att åtgärda handlar om att ta bort den skarpa godkäntgränsen som idag utestänger så många unga från gymnasiets nationella program. Dessa hänvisas istället till något av introduktionsprogrammen, som ofta

blir en återvändsgränd. Idag har Malmö en förhållandevis stor andel unga som varken arbetar eller studerar (så kallade UVAS).

Studier från exempelvis Skolverket och MUVAH (ett samarbete mellan Malmö stad och Malmö Universitet) visar att många unga skulle förbättra sina chanser till såväl en examen som jobb, om de valde ett yrkesprogram på gymnasiet hellre än ett enbart högskoleförberedande. Utmaningen att få fler sökande till yrkesprogrammen är nationell men än mer accentuerad i storstäderna.

Studie- och yrkesvägledningen i både grund- och gymnasieskolan blir ofta lågt prioriterad i konkurrens med allt annat viktigt som måste hinnas med. Den begränsas ofta till enskilda satsningar alldeles inför gymnasievalet. Ska vi hjälpa eleverna att göra välgrundade val krävs det att studie- och yrkesvägledningen resursätts ordentligt, prioriteras högre och börjar redan i tidiga årskurser.

En jämlik skola kräver större resurser

Kvalitet inom välfärden är överlag ett svårångat begrepp. Det som ryms i ett enkelt mått eller nyckeltal säger ofta mycket lite om en så komplex verksamhet som till exempel skolan. Betyg är ett talande exempel på detta.

Det vi vet, utifrån både välfärdsarbetarnas kunskap och etablerad forskning, är att personalens kompetens och förutsättningar är den viktigaste faktorn för en skola av hög kvalitet. Det gäller naturligtvis i samma grad andra delar av välfärden. Förutsättningar som i sin tur oftast är en resursfråga. Naturligtvis går det att förbättra verksamheten genom nya arbetssätt, mer ändamålsenliga lokaler och digitala verktyg. Men till syvende og sidst är omsorg och utbildning en relationell verksamhet.

Under de senaste 10–15 åren har Malmö vuxit snabbt och kommunens skolnämnder har tvingats ha ett stort fokus på tillskapandet av nya platser. Det har krävts en helt exceptionell utbyggnadstakt för att lyckas försäkra alla Malmös barn plats på en förskola och grundskola nära hemmet. Även om detta kunnat ske samtidigt som betygsresultaten i grundskolan fortsatt stiga, har det också lett till att verksamhetens innehåll tidvis och delvis hamnat i skymundan. Åtminstone från politikens sida. Om skolan ska bli den hävstång mot ett friare och mer jämlikt samhälle vi socialdemokrater vill se, måste vi orka ha samma starka fokus på innehåll och kvalitet.

Helt konkret betyder det att barngrupper och klasser måste bli mindre samtidigt som antalet barn och elever per medarbetare blir färre. Idag är gruppstorlekarna i förskolan i Malmö stad stora i ett nationellt perspektiv. De är visserligen mindre i socioekonomiskt utsatta områden, men där är å andra sidan andelen förskollärare lägre. Det pekar i sin tur på nästa stora utmaning för ökad kvalitet: att andelen medarbetare med rätt och hög kompetens måste öka i alla skolverksamheter. Det gäller såväl den pedagogiska personalen som inom elevhälsan och andra yrkeskategorier. En förutsättning för att Malmö stad ska lyckas rekrytera alla dessa kompetenta medarbetare är att personalens arbetsmiljö, villkor och förutsättningar kontinuerligt förbättras.

Enligt skollagen ska varje elev få det stöd och stimulans hen behöver för att nå så långt som möjligt. Elevens rätt till stöd är på så vis absolut och utan någon tydlig borte gräns. I dagens skola leder dessa skrivningar knappast till att fler elever får den hjälp de behöver. Däremot är de en ständig källa till stress och känslor av otillräcklighet bland personalen i en vardag där

tid och resurser är alltför knappa. Den viktiga samverkan mellan till exempel skolan, socialtjänsten och sjukvården som krävs för att insatser för barn och elever med särskilda behov ska bli verkningsfulla är särskilt resurskrävande.

Visionen: En skola för alla, mitt i byn

Under 90-talet skedde en decentralisering av skolan, både i form av kommunalisering och marknadisering. En – man skulle kunna säga naiv – förhoppning var att detta skulle resultera i en skola som hade större frihet och möjligheter att anpassa sig efter lokala behov. Idag vet vi att resultatet blev ett annat. Den svenska skolmarknaden karaktäriseras framför allt av likriktning och en handfull stora koncerner med svårgenomträngliga ägarstrukturer.

Men det finns visioner och tankar om 90-talets decentraliserade skola som är värda att återvända till och utforska. En av utmaningarna i dagens Malmö handlar om att öka den lokala sammanhållningen, tilliten och känslan av delaktighet i det egna bostadsområdet. Centraliseringen av kommunens organisation i facknämnder har skapat ytterligare utmaningar för det områdesbaserade arbetet. Här skulle skolan kunna fylla en viktig funktion.

I den statliga Skolkommitténs slutbetänkande (SOU 1997:121) uttrycks det på följande sätt:

”För att skolan ska kunna utnyttja de utvecklingsresurser som finns i skolans omgivning måste den komma i kontakt med de människor som bor där. Uttrycket ”skolan mitt i byn” står för en vision om en skola som fungerar som en självklar mötesplats i närsamhället, inte bara för elever som tvingas vara där under skoltid, utan också för vuxna som har frivilliga kvällsaktiviteter, möten och kurser samt för barn och ungdomar som utanför skoltid använder skolan för andra syften än målinriktade studier.”

Samtidigt måste en sådan ambition balanseras mot skolans behov av att värna kärnuppdraget: att förmedla kunskaper och värden. Att skolan öppnar sig mot lokalsamhället innebär inte att den därmed ska lösa alla samhällsproblem. Däremot ges andra verksamheter och professioner möjlighet att bistå skolan i dess uppdrag. Det kan sammanfattas som att skolan ska vara en resurs för området och området en resurs för skolan.

Malmö stads allaktivitetshus är en viktig befintlig insats i denna anda. Där får boende i ett område själva ta initiativ till och leda gratis aktiviteter för barn, unga och vuxna.

Verksamheten äger huvudsakligen rum i skolans lokaler efter skoltid på kvällar och helger. I följeforskningen framhålls allaktivitetshusens tydliga fokus på delaktighet som en av modellens främsta framgångsfaktorer: att deltagare tillåts ta plats, ges ansvar och får uppleva tillfredställelsen i att dela med sig av sina kunskaper och erfarenheter till andra. Delaktigheten skapar en känsla av gemensamt ägarskap och ansvar för verksamheten och den fysiska plats, skolan, där den äger rum. Äldre ungdomar ges möjlighet att växa genom att anordna aktiviteter och blir till förebilder för yngre barn på samma skola eller i området.

Kultur och fritid

Klassamhället gör sig påmint även i barns och ungas möjligheter till en aktiv och meningsfull fritid. Det får i sin tur konsekvenser för deras framtida hälsa, sociala nätverk och deltagande i samhället.

Socialdemokratin har traditionellt haft starka band till både föreningsrörelsen och olika kultur- och bildningsförbund. Det är band som behöver vårdas och stärkas på nytt. Genom att bli

aktiv i en förening ges barn och unga möjlighet att ta ansvar, öva på demokratiskt beslutsfattande och knyta sociala kontakter bortom familj och skola. Det bryter passivitet och uppgivenhet och föder vidare deltagande. Det finns t.ex. tydliga samband mellan barns och ungas vilja att vara med i en idrottsförening och deras benägenhet att delta i andra typer av aktiviteter, vare sig det handlar om kulturella uttrycksformer eller att engagera sig politiskt.

Öppna verksamheter som en väg in

De flesta unga i Malmö deltar i någon aktivitet kopplat till en förening, kulturskola, bibliotek, fritidsgård, allaktivitetshus eller simhall varje vecka. Det finns tydliga könsmässiga skillnader i deltagande, där pojkar i högre utsträckning deltar i idrottsföreningar, besöker fritidsgårdar och simhallar medan flickor oftare deltar i kulturaktiviteter. Totalt deltar pojkar i högre utsträckning i aktiviteter jämfört med flickor.

Utifrån undersökningar vet vi att vissa typer av kultur- och fritidsaktiviteter har större potential i att nå även de barn och unga som idag är mer inaktiva. Unga med sämre socioekonomiska förutsättningar och unga med utländsk bakgrund deltar generellt mer sällan i idrottsföreningar eller kulturskola, men besöker stadens bibliotek oftare än genomsnittet. Samma grupp besöker också oftare andra öppna verksamheter såsom fritidsgårdar, allaktivitetshus och simhall/badhus. Den typen av öppna aktiviteter, utan krav på medlemskap eller andra trösklar, kan nå fler unga som idag möter hinder för deltagande i föreningar och annan regelstyrd verksamhet.

Trots att Malmö utmärker sig med ett särskilt omfattande utbud av subventionerade aktiviteter för barn och unga på olika platser i staden, är de ekonomiska trösklarna alltjämt höga för många familjer. I en av Malmö stads undersökningar uppgav 20 procent av flickorna och 11 procent av pojkarna i högstadiet att de inte kunde delta i de kultur- och fritidsaktiviteter som de skulle vilja. För både flickor och pojkar var den vanligaste anledningen att aktiviteten kostar för mycket. Hos flickor hamnade att man inte vågar gå till aktiviteten ensam på andra plats bland orsakerna, medan pojkarna oftare uppgav att aktiviteten inte fanns i Malmö.

Barn och unga med bättre socioekonomiska förutsättningar har föräldrar med resurser och flexibla arbetstider som kan skjutsa till träningar och lektioner, även på andra sidan staden. Man har bättre möjligheter att bära de ofta mycket höga terminsavgifter som följer med föreningsarrangerade aktiviteter. Lägre avgifter och fler aktiviteter i anslutning till skolan eller i närområdet skulle sannolikt öka deltagandet bland barn med sämre socioekonomiska förutsättningar. En annan viktig faktor är kollektivtrafikens tillgänglighet och kostnader. För att säkerställa att barn och unga i hela Malmö har jämlika möjligheter att ta resa till skola, fritidsaktiviteter och för att träffa kompisar måste kollektivtrafiken vara både säker och billig. Då ökas ungas möjligheter att utforska sin omgivning, utveckla sociala färdigheter och delta i samhället.

Fritidshemmets underutnyttjade potential

I Malmö är en hög andel av eleverna i grundskolan också inskrivna i fritidshemmet, eller i vardagligt tal på fritids. I de lägre årskurserna tillbringar många barn lika mycket tid på fritids som i skolan. Fritids har en därmed en stor potential att vara en kompensatorisk resurs för ökat lärande, rörelse och socialt sammanhang.

Men för att leva upp till den potentialen behöver resurserna och personaltätheten öka. Sedan 90-talets budgetsanering och nedskärningar har antalet elever per medarbetare i fritidshemmet

mer än fördubblats. Det säger sig självt att det inte skapar förutsättningar för en verksamhet av hög kvalitet där fritids kompletterar skolans verksamhet på det sätt som beskrivs i läroplanen.

Genom utökad samverkan med föreningar och kulturskolan skulle fler barn kunna erbjudas möjlighet till olika former av fritidsaktiviteter avgiftsfritt och som en integrerad del av skoldagen. Även läsläsning och olika former av särskilt stöd av speciallärare bör finnas tillgängligt.

Precis som i de flesta andra kommuner har barn till arbetslösa eller föräldralediga som grundregel inte rätt till fritids i Malmö stad. Många får ändå plats genom de möjligheter till undantag som finns, om det bedöms att barnet i fråga skulle gynnas av det. I grunden är det dock problematiskt att rätten till fritids inte gäller alla barn, oavsett föräldrarnas sysselsättning eller boendekommun.

Avslutningsord

Trygghet, vare sig vi talar om barn eller vuxna, handlar inte bara om frånvaro av brott och våld. Trygghet och välmående handlar främst om goda relationer. En trygg anknytning och att ha tillgång till stabila vuxna är nödvändigt för att barn ska kunna utvecklas. Det handlar också om att ha någon att lita på och att kunna vända sig till och dela både glada stunder och när något känns svårt.

Alla människor, både små och stora, behöver känna att de finns i ett sammanhang och att de är viktiga för någon annan. Alla kan också hamna i trubbel som det kan vara svårt att lösa ensam. Många problem kan klaras ut med hjälp av en anhörig, vän eller granne. Samhället behöver organiseras så att det stärker människors egna resurser och det som redan fungerar i deras liv. Det gäller såväl Malmös barn och unga själva, som deras föräldrar och andra vuxna som kan vara viktiga för dem.

För att stärka barns och ungas egna resurser och ge dem större möjligheter att forma sina liv krävs ett starkt samhälle och en stark välfärd i hela Malmö. Det kräver också att föräldrar i hela Malmö får förutsättningar att vara de föräldrar som deras barn behöver. Att de ges möjlighet att skaffa ett jobb med schyssta villkor och en trygg bostad. Att de blir en del av bygget av Malmö och kan inge sina barn samma känsla av sammanhang och tillhörighet.

Ovan har vi diskuterat vad som krävs för att Malmö om 20 år ska vara en stad där fler barn och unga får växa upp i trygghet och jämlikhet, fria att välja sin egen framtid. Utmaningarna är flera och stora, men på inget sätt oöverstigliga. Vi socialdemokrater har som bekant aldrig ens i dystra tider förlorat tron på människors förmåga att gå samman och uträtta storverk.